

УДК 378.147:811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-45>

**Анна САЛАМАТИНА,**

*orcid.org/0000-0002-0687-2163*

старший викладач кафедри іноземних мов

Національного технічного університету «Харківський політехнічний університет»

(Харків, Україна) *sharonova13@gmail.com*

## ПРОБЛЕМАТИКА ТА РІЗНОМАНІТНІ ЗАСОБИ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ СТУДЕНТІВ

У статті підіймається питання актуалізації німецької мови, як навчальної дисципліни. Німецька мова, поряд з англійською, іспанською, італійською та французькою, є однією з найвідоміших та найпопулярніших європейських мов сьогодення. Нею написана друга за величиною після англійської кількість наукових праць, художніх творів та публіцистичних текстів. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. німецька мова була чи не найпопулярнішою мовою вчених. Але саме вона часто викликає багато острахів студентів та міфів щодо складнощів у вивченні. Вона має багато специфічних особливостей, невластивих для інших мов, у тому числі якщо її порівнювати з української. Марк Твен у своєму нарисі “Страховища німецької мови” (у перекладі І.Франка) писав, що з його власного досвіду на вивчення англійської мови людині потрібно 30 годин, французької – 30 днів, а німецької – 30 років. Звісно, що це був жарт, і до речі, німецьку він дуже добре за життя опанував.

Отже, стаття присвячена аналізу проблемних аспектів викладання німецької мови, як другої іноземної, в Україні в сучасних умовах для білінгвів, іноземних студентів. У роботі надається порівняльний аналіз англійської та німецької мов, розглядаються проблеми, які виникають при навчанні іноземних студентів, рівень володіння українською мовою у яких досить низький, а основною мовою спілкування стає англійська, що, з одного боку, має допоміжну функцію, а з іншого – призводить до низки додаткових ускладнень. У зв’язку з цим розглядаються наступні лінгвістичні феномени, такі як інтерференція та трансференція. У статті описана етимологія цих явищ, дефініція з точки зору різних науковців – лінгвістів, вплив на мовленнєву діяльність та ідеї вирішення проблематики чи навпаки використання їх з користю для поліпшення якості і швидкості навчального процесу. Метою статті є надання рекомендацій, з урахуванням власного досвіду роботи з українськими та іноземними студентами, для практичного використання відеоматеріалів, які орієнтовані на різні рівні підготовки слухачів задля вдосконалення знань з німецької мови. Описано поетапний процес та підготовка для проведення занять з використанням відеоматеріалів. Надано також приклади сучасних відео – та додаткових матеріалів для роботи зі студентами з різним рівнем підготовки. Стаття може допомогти викладачам іноземних мов більш цікаво та ефективно організувати навчальний процес у ВНЗ, особливо коли мова йде про онлайн – навчання, враховуючи індивідуальні особливості кожної аудиторії.

**Ключові слова:** комунікація, іноземна мова, текст, фільм, інтерференція, трансференція.

**Anna SALAMATINA,**

*orcid.org/0000-0002-0687-2163*

Senior Lecturer at the Foreign Language Department

National Technical University „Kharkiv Polytechnic University

(Kharkiv, Ukraine) *sharonova13@gmail.com*

## PERSPECTIVES AND VARIETY OF OPTIONS FOR GERMAN LEARNING AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE FOR DIFFERENT TYPES OF STUDENTS

The article takes up the issue of the German language flourishing as an academic subject. It covers the review of problematic aspects of the German learning as a second foreign language in Ukraine, influenced by modern conditions for bilinguals and foreign students. The paper provides a comparative analysis of the English and the German languages, the problems that may arise by teaching foreign students with poor Ukrainian knowledge, and whose main communication “tool” is English, these circumstances assist learning process on the one hand, but on the other hand cause additional obstacles. In this regard, there are considered such linguistic phenomena like interference and transference. The article describes the etymology of these phenomena, their definition from different points of view of the linguists, their impact on communication activity and problem solving ideas or, on the contrary, how to use them as an advantage for boosting the quality and the speed of the learning process. The purpose of the article is to provide recommendations, based on my own working experience with the Ukrainian and foreign students, for the most effective way of practical usage of video materials for different students with varying levels to improve their skills in the German language. The article describes step-by-step process and preparation for performing classes by using video materials. There are given some examples of modern videos and additional tasks to work with students with different skills to improve their knowledge. The article can

*help foreign language teachers to manage the learning process using exciting and efficient methods at their Universities, especially considering online learning, taking into account the student's individual characteristics.*

**Key words:** communication, foreign language, text, film, interference, transference.

Німецька VS англійська мови, двобій, який здавалося б німецька мова давно вже програла, але через останні події в Україні, саме німецька на даний момент стає лідером в комунікації для біженців в Європі. Якщо ми досліджуємо процес вивчення іноземної мови у школах та ВНЗ, то перш за все домінуючою була і залишається англійська мова, а також, якщо взяти до уваги популярність у сучасному світі IT-сфери, то знов таки мова йде саме про англійську мову як мову професійного спілкування. Англійська є мовою сучасної економіки і політики, вона входить до “топ” робочих мов ООН. Треба також зауважити, що, на думку наших студентів, англійська є легшою для засвоєння у порівнянні з німецькою мовою, а отже, доступнішою для більшості людей. Однак у наш час, знання однієї мови вже стає не достатнім, багато галузей в Україні працюють на міжнародному ринку, де німецька мова відіграє не менш важливу роль. Саме тому дослідження сучасних ефективних методів викладання іноземних мов залишаються **актуальними**, хоча розробкою цієї теми займається багато вчених, наприклад, Ф.С. Бацевич, О.Б. Тарнопольський та інші.

**Об’єктом** нашого дослідження є вивчення особливостей викладання німецької, як другої іноземної мови, українським студентам, білінгвам та іноземній молоді.

**Матеріалом** дослідження є практичний досвід спілкування та взаємодії з студентами за допомогою іноземної мови на заняттях.

**Предмет** – аналіз особливостей навчального процесу при викладанні іноземної мови для різних категорій студентів.

**Мета** – визначення специфіки викладання німецької мови при підготовці студентів – білінгвів та ефективних методів в цьому процесі.

**Виклад основного матеріалу.** Явище, коли вивчення іноземної мови йде з відсилками, порівняльним аналізом і т.д. з рідною мовою, є чимось буденним. Взяти, наприклад, вже зараховані до класичних, методи граматики-перекладного (Г. Оллендорф, І. Мейдингер) чи порівняльного (компаративного) (С. Бернштейн, Г. Бірнбаум) вивчення іноземних мов. Ці ідеї давно набули широкої популярності і подальшого розвитку, вдосконалення, враховуючи сучасні набутки та тенденції новітнього підходу до вивчення іноземних мов, враховуючи комунікативну та лінгвокультурну спрямованість навчання. Вивчення

будь-якої мови нероздільно пов’язане з культурою мови, яку вивчають студенти. Тому викладач часто мусить спиратися на порівняння з культурою, носієм якої є людина, що вивчає мову, на мовні запозичення та граматичні структури. Коли ми досліджуємо проблематику викладання мов для іноземних студентів, які не володіють українською, то саме англійська мова може стати необхідним допоміжним засобом в цьому процесі.

Порівнюючи німецьку та англійську мови, можна виділити певні лінгвістичні подібності. Перш за все обидві мови відносяться до однієї родини – індоєвропейських мов, цими мовами нині спілкується майже половина людства (Скопенко О. І., Цімбалюк Т. В., 2007: 157). Для обох основою є латинська абетка, а також ціла група лексики германського походження. Згідно з твердженнями К. Хаммера, якщо взяти приблизно 2000 базових німецьких слів, то десь 1000 з них будуть дуже схожі на аналогічну англійську лексику, напр.: kann – can, kommen – come, Musik – music, neu – new, Land – land, Lampe – lamp, Maus – mouse, Mann – man, Zoo – zoo та ін. При одночасному вивченні обох мов студенти бачать схожі граматичні явища, структури, як, наприклад, «болюча» тема необхідності вивчення неправильних дієслів та дієслів з певними прийменниками. Тобто можна зробити висновок: якщо студент є носієм мови, що має однакові корені з мовою, яку він вивчає, як іноземну, буде доцільною інтенсифікація навчання. На мовних курсах у Німеччині зазвичай на засвоєння одного мовного рівня (A1, A2, B1, B2) вважається достатнім 5-тижневе навчання (за умови щоденних курсів). Це можливо за рахунок наявних у студентів навичок для трансференції та soft skills екстралінгвістичного характеру. Проте через ці знання виникають і труднощі, які пов’язані з міжмовною інтерференцією. Дуже цікавими є трактування проблем білінгвістів у роботах американського науковця – лінгвіста Урієля Вайнрайха, який вважає, що інтерференція виникає внаслідок контакту мов та віддзеркалюється у поведінці двомовних носіїв, коли відхилення від норм кожної з них пов’язані з двомовністю їх носіїв. Праці Вайнрайха дали початок численним дослідженням явищ інтерференції, що призвело до дефініції двох видів мовного впливу при комунікації: 1) відхилення від норм однієї мови під впливом іншої (інтерференція); 2) перенесення, при якому

мова, що впливає, не порушує норм першої мови, але стимулює вже наявні закономірності (трансференція) (Вайнрайх, 2014: 56).

На думку У. Вайнрайха, інтерференція є ніщо інше як «вторгнення норм мовної системи за межі іншої», тобто інтерференція пояснюється, як негативний результат взаємодії мов, що проявляється у вигляді порушень системи та норми мови, що вивчає та потім використовує на практиці людина – білінгв. Такої ж думки дотримується О. О. Селіванова, відомий український філолог, яка дає наступну дефініцію інтерференції – це взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймається як іншомовний акцент (Селіванова, 2006: 192).

Відповідно до причини виникнення розрізняють міжмовну та внутрішньомовну інтерференцію, проте якщо ми розглядаємо вивчення однієї іноземної мови на основі іншої, то тут вже має місце міжмовна інтерференція.

Загалом, міжмовну інтерференцію ототожнюють з процесом, сутність якого полягає у тому, що студент, рідна мова якого має загальні властивості та ознаки мови, яку він вивчає, механічно переносить всю програму мовної поведінки з однієї мови до іншої, що вводить його в оману. Як результат – у свідомості білінгва виникає довільна система відповідностей («третя система»), в якій змішуються диференціальні ознаки двох мов (рідної та тієї, що він вивчає). Міжмовна інтерференція, що виникає внаслідок негативного впливу рідної мови та, наприклад, першої іноземної мови на другу іноземну, по-різному охоплює всі лінгвістичні рівні мови (фонетичний, лексичний, граматичний), впливає на розвиток мовної діяльності другої іноземної в цілому, а також залишає відбиток на позамовній поведінці, що ми спостерігали у студентів з інших країн, які майже вільно спілкуються англійською.

Коли ми розглядаємо міжмовну інтерференцію, то маємо на увазі перенесення диференціальних ознак з рідної/першої мови до системи другої – іноземної, а також недотримання диференціальної ознаки іноземної мови через її брак у вихідній (рідній) мові. Проте у більшості випадків причиною недотримання диференціальних ознак у іноземній мові є не тільки відсутність їх у рідній, а перш за все відсутність навичок їх використання у іноземній мові (Swan, 2001: 32).

Трансференція здійснюється на двох рівнях: 1. трансференція в галузі мовних знань та сформованих мовних навичок; 2. трансференція у когнітивній області. Трансференція у когнітивній області

передбачає усвідомлення процесу вивчення мови, власний досвід (дієвий метод) вивчення першої іноземної мови, які тактики та стратегії були засвоєні при вивченні першої іноземної мови, та які будуть доречними й ефективними при вивченні другої. Трансференція у галузі мовних знань – це безпосереднє застосування знань, умінь та навичок, набутих при вивченні першої іноземної мови, у аналогічних ситуаціях по відношенню до другої іноземної.

Враховуючи ці особливості, слід зазначити, що для вивчення другої мови на основі першої іноземної застосовуються ті ж загально-методичні підходи, що й під час навчання першої іноземної мови, тобто комунікативний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи. Навчання другій іноземній мові, спираючись на першу, дозволяє вести процес навчання максимально інтенсивно, а використання вже на перших етапах автентичних матеріалів сприятиме найбільш ефективній адаптації до іншомовних особливостей. Процес вивчення другої іноземної мови буде відрізнятися глибшою усвідомленістю, що разом з використанням порівняльного підходу стане потужним інструментом для рефлексії та аналізу матеріалу. Порівняльний підхід дозволяє знаходити подібності та відмінності між мовою – опорою (перша іноземна або рідна) та іноземною мовою, що вивчається з метою запобігання явища інтерференції та підвищення якості навчання.

Отже, необхідно передбачити ситуації виникнення міжмовної інтерференції – негативного перенесення знань, умінь і навичок з однієї мови на іншу та вжити всіх можливих заходів з нейтралізації цього явища. Не можна забувати про антагоніста інтерференції – трансференцію, або позитивне перенесення знань та умінь, як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного плану з опорних мов на мову, що вивчається, з метою їх подальшого успішного використання для опанування структури іноземної мови. Також слід взяти до уваги рівень володіння студентами опорними мовами – бо чим він вищий, тим нижче ризик виникнення інтерференції, і тим вищою є ймовірність трансференції.

Хотілось би ще детальніше зупинитися на методиці вивчення іноземної мови для вже «досвідчених студентів». Традиційні методи створюють базу, але часто відірвані від живої, сучасної мови. Дуже важливою є міжкультурна компетенція, жива взаємодія культур. Так, як більшість занять зараз проходить в режимі онлайн, з'являється величезна кількість можливостей та технічна свобода для реалізації будь-яких ідей. Для тренування читання та розуміння матеріалу можна викорис-

товувати інојомовні сайти, рекламу, анкети, актуальні новини тощо.

Популярним є використання відеозаписів на заняттях, що сприяє індивідуалізації навчання і розвитку вмотивованості мовленнєвої діяльності студентів. При демонстрації відеоматеріалів розвиваються два види мотивації: само-вмотивованість, коли сюжет цікавий сам по собі, і мотивація, яка досягається тим, що студент бачить свій прогрес, кінцевий результат навчання, тобто може розуміти мову, яку він вивчає. Це приносить задоволення і додає жаги до подальшого вдосконалення, розкриває можливість отримання професійної інформації на інших мовах. Але досягнення цих цілей можливо лише завдяки правильно підбраному відеоматеріалу, у відповідності до рівня студента. Відеоматеріал здатен також здійснювати сильний емоційний вплив на студента, тому треба приділяти особливу увагу саме формуванню особистісного відношення до побаченого. Для цього необхідно робити систематичний та методично-організований показ відеоматеріалу. Саме при роботі відео у студента активуються усі канали отримання інформації: сприйняття на слух, візуалізація, говоріння – як реакція на побачене, також тренуються пам'ять, увага та уміння висловлювати власну точку зору, позицію. Таким чином, психологічні особливості впливу навчальних відеофільмів на студентів (здатність керувати увагою кожного студента та групової аудиторії, впливати на об'єм довготривалої пам'яті та покращення запам'ятовування, емоційний вплив та підвищення мотивації при навчанні) сприяють інтенсифікації навчального процесу і створюють сприятливі умови для формування комунікативної компетенції.

Розглянемо декілька прикладів таких матеріалів для студентів, що вивчають німецьку мову. Для початківців – це мінісеріали “Mein Weg nach Deutschland”, “Nicos Weg” (має декілька рівнів), а для студентів з рівнем B1 серіал – “Jojo sucht das Glück”. Усі вони за основу мають героїв, які стикаються з щоденними проблемами, рутинним життям, наприклад: пошук помешкання, знайомство з новими друзями, співбесіди на роботу, похід до магазину, до лікарні та ін. Все те, що стане в нагоді в реальному житті, фрази, які студенти будуть використовувати кожного дня, опинившись у мовному середовищі.

Серіал – це найбільш відповідний матеріал для роботи на заняттях, він займає не багато часу, є субтитри, словник, додаткові завдання. Фільми чи мультфільми, (до речі також викликають позитивну реакцію), підходять більше до самостійної

роботи, їх можна ділити на епізоди, по 3–4, не більше 30 хвилин, але знов, це є доцільним лише якщо студенти мають декілька занять на тиждень. Кожна демонстрація складається: 1) попередній етап – це обговорення теми, лексики, установки для кращого розуміння; 2) безпосередня демонстрація; 3) перевірка змісту за допомогою питань, спеціальних вправ, спрямованих на активізацію лексичного матеріалу. Ідеї для обговорення – це можуть бути фрази, де завданням є згадати, кому вони належали, повторення реплік у різних жанрах (комедія, драма, бойовик), діалоги, наприклад: студенти уявляють себе у подібних ситуаціях чи намагаються повторити побачене. В даний час існує також чимало фільмів німецькою мовою, які можна з успіхом використовувати у навчальному процесі. Звичайно, в цьому випадку потрібна ретельна підготовка викладача: необхідно переглянути фільм кілька разів, систематизувати лексику та мовні кліше з урахуванням конкретного рівня студентів, розробити систему мовних та лексичних вправ. Для активації лексики рекомендуємо використовувати програму Wordwall (інтерактивний навчальний застосунок, за допомогою якого можна створювати інтерактивні вправи для навчання). Але ці додаткові витрати часу винагороджуються зростанням мотивації до вивчення мови, розширенням культурологічного кругозору студентів і досить високим рівнем комунікативних умінь. Приклади таких фільмів:

“Hänsel und Gretel” – романтична казка про кохання у середньовіччі за часів Інвізиції, підійде для початківців (1 год. 15 хв.). Це сучасна версія класичної німецької казки. На першому етапі заняття необхідно згадати лексику за темою казки, літературних героїв, побут у стародавні часи; виховна роль казок – етап «до перегляду фільму». Для цього можна використовувати педагогічну технологію кластерів. Студенти розбиваються на дві групи, одна складає кластер лексики за темою на реаліях Німеччині, інша – України або своєї батьківщини (для іноземних студентів). Після цього викладач пред'являє свій кластер, і слухачі отримують можливість порівняти і доповнити власний кластер лексики. Перед демонстрацією фільму ставиться завдання: під час перегляду підкреслити слова (предмети або дії персонажів), які вони побачать у фільмі, та доповнити те, що не увійшло до кластера лексики. Після перегляду уточнюється лексика, доповнюється кластер. Студенти відповідають на запитання щодо побаченого. Можна застосувати програму Kahoot (Kahoot) для проведення тематичної вікторини. Далі їм пропонується розставити в клас-

тері цифри, що відображають порядок дій героїв фільму, це можна також винести на обговорення у групах та порівняти результат. Слухачам можна дати завдання скласти короткий переказ фільму, виходячи з лексики кластера. Додатковий варіант завдань для самостійної роботи студентів – це вивчення історії братів Грим, аналіз того, що залишилось у фільмі від дитячої казки, що сподобалось більше, короткий опис змісту оригінальної казки, та які ще німецькі казки вони знають. Також темою для обговорення може бути життя у стародавні часи слов'янських народів та Римської імперії.

Criminal Deutschland (рівень B1, 3 серії по 40–45 хв.) для любителів розслідувань та головоломок, усі події відбуваються у кімнаті, де слідчі роблять усе можливе для викриття правди. Цей серіал має різні версії, мається на увазі низка розслідувань, які проходять у різних країнах. Можна зробити порівняльний аналіз з аналогічною серією вже англійською мовою Criminal UK.

Cleo (рівень B1+, B2) (1 год. 39 хв.) – фільм – казка про сучасний Берлін, в якому оживає історія, героїня – учасниця конкурсної програми Берлінале із трьома кумедними компаньйонами, дівчина вирушає на пошуки свого минулого німецькою столицею; він презентувався в рамках кінофестивалю від Goethe-Institut Ukraine.

Ще один приклад для вже досвідчених студентів рівня B2, C1 (1 год. 41 хв.), екранізація роману австрійського письменника Даніеля Глаттауера “Gut gegen Nordwind”. Відомий німецький журнал “Der Spiegel” назвав цей бестселер:

«Один з чарівних любовних діалогів у сучасній літературі».

Підсумовуючи, можна зробити **висновок**, що кінофільми та відеофільми у викладанні іноземної мови використовуються для навчання аудіюванню, для створення динамічної наочності у процесі навчання та практики іншомовного спілкування. Використання навчального кіно можна розглядати як вищу форму ситуативної наочності. Навчання з опорою на відео-матеріали передбачає наявність п'яти етапів роботи:

- 1) підготовчого,
- 2) рецептивного,
- 3) аналітичного,
- 4) репродуктивного,
- 5) продуктивного.

Використання відеоматеріалів у процесі навчання іноземних мов здатне істотним чином підвищити ефективність навчальної діяльності. Впровадження екранних засобів допомагає викладачу розширити номенклатуру ситуацій у межах вибраної теми, додає щоразу щось новітнє, нових вражень, що викликає інтерес у студентів та дає їм імпульс для висловлювання і таким чином дозволяє в більшому обсязі та більш різноманітно здійснювати комунікативну спрямованість процесу навчання.

**Перспективи** дослідження вбачаємо у проведенні аналізу ефективності такого навчання з врахуванням практичного досвіду студентів нашого ВНЗ, які вже працюють або проходять практику на фірмах або підприємствах, де необхідне знання іноземної мови, зокрема німецької.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайнрайх У. Мовні контакти. Стан та проблеми дослідження. У. Київ : Вища шк., 1979. 264 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.
3. Скопенко О. І., Цімбалюк Т. В. Мала філологічна енциклопедія. К.: Видавництво Довіра., 2007. 378 с.
4. Свен М., Сміт Б. Навчання англійській мові : Посібник для викладача по інтерференції та іншим проблемам. Кембридж: Видавництво, 2001. 362 с.

#### REFERENCES

1. Vaynrayh U. (1979). *Movny kontakty. Stan ta problemy doslidzhenja* [Language contacts. State and problems of research]. Kyiv : vyshja shkola. – Kyiv : Higher education, 264 p. [in Ukrainian]
2. Selivanova O. O. (2006). *Suchastna lingvistyka*. [Modern Linguistik]. Terminologichna enzyklopedia [Term Encyclopedia]. Poltava: Dovkillya-K. Environment. 716 p. [in Ukrainian]
3. Scopenco O. I., Zimbalyuk T. V. (2007). *Mala filologichna encyclopedia* [Short philological encyclopedia] K.: Dovira. Kyiv : Trust. 378 p. [in Ukrainian]
4. Swan, M., Smith B. (2001). *Learner English: A teacher's guide to interference and other problems*. Cambridge Univ. Press. 362 p.